

**ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ
ГРИГОРІЯ САВИЧА СКОВОРОДИ**

Євтух Микола Борисович,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України
гол. наук. співр. відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Анотація. У статті розкривається проблема особистості вчителя у творчій спадщині великого ученого, мислителя-гуманіста, філософа Григорія Савича Сковороди. Показано, що творчість Г. Сковороди була одним із джерел, з якого розвивалась передова українська культура, народна творчість, філософія і народна освіта. Розкрито, що його педагогічна система ґрунтувалася на принципах: народності навчання і виховання; природо відповідності виховання; єдності навчання і виховання і поєднання у навчальній діяльності розумової і фізичної праці, без якої немає радості і спокою. Доведено, що Г.С. Сковорода глибоко шанував працю вчителя і разом з тим був до нього вимогливим. Він неодноразово стверджував, що сила педагога в його знаннях, благородстві, гідності, чесності, любові і повазі до дітей, до своєї професії і в постійному служінні добру. Визначаючи роль вчителя у житті суспільства Г.С. Сковорода виходив з тих завдань і вимог, яких педагог повинен дотримуватися у справді народній школі. Вчитель, на його думку, має бути людиною освіченою, яка глибоко засвоїла свою науку, вміє навчити дітей пізнавати світ, орієнтуватися не лише в сучасних подіях, а й розуміти минуле, вміє передбачати майбутнє.

Ключові слова: Григорій Савич Сковорода, вчитель, вихователь, освіта, педагог, навчання і виховання, педагогічна діяльність.

У сучасних умовах реформування середньої і вищої школи особливої

актуальності набувають проблеми професійної підготовки вчителя, в тому числі і вчителя початкової школи, вдосконалення її форм і методів.

Пошук умов ефективності організації підготовки майбутніх вчителів все частіше змушує нас до необхідності глибокого осмислення і широкого використання на практиці творчої спадщини видатних педагогів минулого, в педагогічних працях та діяльності яких глибоко висвітлені найважливіші аспекти окресленої проблеми. Серед славетної плеяди корифеїв світової педагогічної думки, яким пишається наш народ, одне з почесних місць належить видатному мислителю-гуманісту, філософу Григорію Савичу Сковороді. За справедливим визначенням І.Я. Франка, «Григорій Сковорода» - поява вельми помітна в історії розвою українського народу, мабуть, чи не найвагоміша з усіх духовних діячів наших XVIII століття» [1, с. 72].

Такі його твори як: «Вольность», «Всякому городу нрав и права», «О свободе», «Басни Харьковскія», «Благородний Еродій», «Пчела и шершень», «Разговор, называемый алфавит», «Сад божественных пьсней», «Убогий Жайворонок», «Орел и Черепаха», «Приметы неких сродностей» та інші не тільки увібрали в себе те краще, що було створено світовою прогресивною думкою, а й накреслили нові, більш ширші проблеми психолого-педагогічні науки і практики. Творча спадщина класика української філософії та педагогіки по праву входить до скарбниці, світової культури і є предметом національної гордості нашого народу.

Творчість Г.С. Сковороди була одним із джерел, з якого розвивалась передова українська культура, народна творчість, філософія та народна освіта. Його педагогічна система ґрунтувалася на принципах: народності навчання і виховання; природо відповідності виховання; єдності навчання і виховання і поєднання у навчальній діяльності розумової і фізичної праці, без якої немає радості і спокою.

У формуванні поглядів Г.С. Сковороди на особистість, педагога надзвичайно велику роль відіграли його досвід роботи в Переяславському та

Харківському колегіумах, просвітницька діяльність серед широких кіл трудового народу. Саме на ґрунті кращих традицій народної педагогіки великий мислитель розв'язував питання про якість вчителя, а також вимоги до його особистості. На його думку, вчитель повинен мати «сродність» до педагогічної діяльності, бо професія, яка не відповідає можливостям і здібностям людини не приносить їй морального задоволення. Праця може бути успішною лише за покликанням. З багатьох листів Г.С. Сковороди до М. Ковалинського постає образ учителя, який любить свого учня «більше своїх очей», втішається, «зачарований ним». І як практик проголошує девіз свого життя «Поки я усвідомлюю самого себе, поки душа керує тілом, я буду дбати лише про те, щоб всіма засобами здобути любов благородних душ. Це мій скарб і радість, і життя, і слава. Любов же викликається любов'ю» [2, с. 219, 220]. Любов учителя до дитини, непохитна віра в неї повинна бути його метою, життям та диханням.

Тому «проблема підготовки вчителя, його особистості, морального обличчя» з особливою силою постала перед видатним просвітителем, філософом Г.С. Сковородою. Не менше його цікавили і питання про роль і значення педагога в суспільстві і школі.

Рішуче засуджуючи тодішню систему навчання і виховання Г.С. Сковороди вимагає створення нової вітчизняної системи освіти, провідниками і керівниками якої були б істинно народні вчителі. Так само як Я.А. Каменський, Ж.Ж. Руссо та інші передові педагоги Заходу він вважав основною метою вчителя – виховання людини-громадянина. Він надзвичайно високо цінував культуру і традиції свого народу, народну педагогіку, принципи і методи повинні застосовуватися у виховній роботі з дітьми.

Г.С. Сковорода глибоко шанував працю вчителя і разом з тим був до нього вимогливим. Він неодноразово стверджував, що сила педагога в його знаннях, благородстві, гідності, чесності, любові і повазі до дітей, до своєї професії і в постійному служінні добру. Учитель, підкреслював Г.С. Сковорода, має бути прикладом для інших, його шлях надто тернистий, але його «труд

сладок если ти к нему рожден». Вчитель. Повинен уміти, володіти голосом, уміти викладати «прилично, тихо и без крику».

Визначаючи роль вчителя у житті суспільства Г.С. Сковорода виходив з тих завдань і вимог, яких педагог повинен дотримуватися у справді народній школі. Вчитель, на його думку, має бути людиною освіченою, яка глибоко засвоїла свою науку, вміє навчити дітей пізнавати світ, орієнтуватися не лише в сучасних подіях, а й розуміти минуле, вміє передбачати майбутнє. Лише така людина зможе добре виконувати ті почесні обов'язки, які покладаються на педагога, вихователя. Мислитель неодноразово підкреслював, що головне в особі вчителя, вихователя – його моральні якості, а найважливіше завдання – розбудити свідомість простого люду, навчити його самопізнанню, допомогти йому розібратися в причинах суспільного зла Г. Сковорода стверджував, що справа вчителя, вихователя велична і благородна.

Найголовнішим обов'язком вчителя, вихователя є виявлення і розвиток природних задатків у дітей, своєчасне розкриття їх внутрішнього світу і спрямування їх діяльності, сприяння розкриттю і формуванню природних можливостей. З цього приводу Г.С. Сковорода писав: «Учитель и врач нѣсть и учитель, а только служитель природы, единственная и истинная и врачебницы, и учительницы» [2, с. 496].

Г.С. Сковорода неодноразово наголошував, що вчитель повинен досить уважно вивчати нахили і здібності своїх вихованців, що виявляються в процесі діяльності. А для того, щоб вчитель добре виконував свої обов'язки, він сам повинен мати «сродность» до педагогічної діяльності, великої місії вихователя молоді. Праця педагога має стати джерелом його радості, насолоди і щастя. «Должность наша, - пише великий мислитель, - есть источником увеселения. А если кого своя должность не веселит, сей, конечно, не к ней сроден, ни друг ея верный, но нѣчтость возль нея любит, и как неспокоен, так и не щаслив» [2, с. 127].

На думку Г.С. Сковороди, повага і любов до дитини, гуманне ставлення до неї, врахування її запитів, нахилів і прагнень, взаємоповага між вчителем і

учнем – це те, без чого педагог не може жити і працювати. «Начало всему и есть вкус как пища, так и наука не действительна от нелюбимого» [2, с. 496]. Слід зазначити, що Г.С. Сковорода і сам був прекрасним педагогом, про що свідчить його біографія, листи та спогади десяткох його вихованців.

Праця вчителя була настільки близькою Г.С. Сковороді, його найпершою життєвою потребою, що навіть у найтяжчі хвилини він пише М. Ковалинському: «Одне мені тільки близьке, вигукну я: О школо, о книги!». Книги, їх мудрість видатний просвітитель цінував понад усе: «О книги найкращі порадики! Найвірніші друзі!».

Педагогічні ідеї Г.С. Сковороди, сформовані на засадах гуманізму і народності, не втратили своєї актуальності і сьогодні.

Велике значення Г.С. Сковороди для сучасної науки полягає в тому, що він «як педагог, теоретик і практик виховання», вперше в Україні поставив питання про формування вільної і щасливої людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Записки наукового Товариства ім. Т.Г. Шевченка. – 1896. – Т. 5. Кн. 1. – С. 79.
2. Сковорода Г. Твори: в 2 т. – Київ, 1961. – Т. 2. – С. 219-220, С.127, С.496.